

PRU-14: BERAKHIRNYA ERA KEGEMILANGAN KONSOSIASIONALISME

GE-14: The End of the Consociationalism Glorious Era

Madhi Hasan
IESAD, Universiti Selangor
madhi.hasan@gmail.com

Hamdan Mohd Salleh
IESAD, Universiti Selangor
hamdan@unisel.edu.my

Abstrak

Artikel ini membincangkan tentang pertukaran kerajaan yang berlaku di Malaysia pada PRU-14 berdasarkan kerangka teori konsosiasionalisme dan centripetalisme, iaitu dua strategi makro-politik dalam perkongsian kuasa di dalam masyarakat multi-etnik yang terpecah. Regim Barisan Nasional seringkali diklasifikasikan sebagai bersifat konsosiasional. Pendekatan alternatif kepada konsosiasionalisme yang dipanggil centripetalisme sesuai dikaitkan dengan Pakatan Harapan walaupun elemen-elemen konsosiasional masih terdapat dalam koalisi tersebut. Perubahan lanskap politik dari tahun 2008 sehingga 2018 telah menimbulkan persoalan tentang kerelevanan konsosiasionalisme pada abad ke-21. Kekalahan Barisan Nasional menandakan berakhirnya era kegemilangan model konsosiasionalisme ala-Barisan Nasional yang digelar coercive consociationalism. Kegagalan sistemik dalam amalan coercive consociationalism Barisan Nasional telah menyumbang kepada kekalahannya pada PRU-14. Kerapuhan model konsosiasionalisme tersebut terserlah apabila koalisi Barisan Nasional berpecah dengan pantas setelah ia kehilangan kuasa kerajaan pusat. Pergerakan ke arah centripetalisme di kalangan gerakan oposisi sejak tahun 1998 adalah selaras dengan fenomena kebangkitan politik baharu. Pakatan Harapan mempunyai cabaran yang besar untuk menampilkan agenda centrist dan moderat bagi mencairkan elemen perkauman dalam politik Malaysia. Selain itu, masa depan pendekatan centripetalisme dan Pakatan Harapan turut bergantung kepada kejayaan reformasi institusi yang dijanjikannya.

Kata kunci: PRU-14, Konsosiasionalisme, Centripetalisme, Pakatan Harapan, Barisan Nasional

Abstract

This article discusses the change of government in Malaysia during GE-14 based on the theoretical frameworks of consociationalism and centripetalism, namely two macro-political strategies for power-sharing in deeply divided multi-ethnic societies. The Barisan Nasional

regime is often classified as consociational. An alternative approach to consociationalism, called centripetalism, is best suited to Pakatan Harapan, although some elements of consociationalism are still present in the coalition. The change of political landscape from 2008 to 2018 has raised concerns about the relevance of consociationalism in the 21st century. Barisan Nasional's defeat marks the end of the glorious era of Barisan Nasional's style of consociationalism, called coercive consociationalism. The systemic failure in the practice of Barisan Nasional's coercive consociationalism has contributed to its defeat in the GE-14. The fragility of the consociationalism model is evident when the Barisan Nasional coalition is rapidly breaking up after it loses the power of the central government. The movement towards centripetalism among opposition movements since 1998 is in line with the phenomenon of new politics. Pakatan Harapan has a great challenge to show its centrist and moderate agenda to dilute racial elements in Malaysian politics. Furthermore, the future of centripetalism and Pakatan Harapan will depend on the success of the institutional reforms it promises.

Keywords: GE-14, Consociationalism, Centripetalism, Pakatan Harapan, Barisan Nasional

PENGENALAN

Pertukaran rejim melalui peti undi yang berlaku dalam PRU-14 pada 9 Mei 2018 merupakan satu fenomena yang akan menjadi subjek perbincangan dan analisis buat satu jangkamasa yang panjang. Sejak Merdeka, rakyat Malaysia yang terdiri daripada dua atau tiga generasi tidak pernah melihat mana-mana parti selain daripada Perikatan/Barisan Nasional berjaya membentuk kerajaan persekutuan. Sebelum PRU-14, kebanyakan penganalisis politik tidak menjangka yang sebuah parti dominan sekuat Barisan Nasional akan ditumbangkan. Sistem pilihan raya yang berat sebelah dan peningkatan pendekatan garis keras oleh pemerintah sejak tahun 2015 adalah antara faktor-faktor yang dijangka menyebelahi Barisan Nasional. Selain itu, tindakan PAS yang meninggalkan rakan-rakan oposisi dan memilih untuk membentuk pertandingan tiga penjurua menyebabkan Barisan Nasional diyakini akan mengaut keuntungan daripada “*spoiler effect*” yang dicetuskan oleh PAS.

Pada 10 Mei 2018, pengangkatan sumpah Tun Dr Mahathir, Pengerusi Pakatan Harapan sebagai Perdana Menteri ketujuh membuktikan kematangan sistem politik Malaysia dalam memelihara nilai-nilai demokrasi. Ia selaras dengan rekod negara ini mempertahankan legitimasi kerajaan sivil yang semenjak Merdeka tidak pernah dicemari dengan sebarang peristiwa rampasan kuasa atau pemerintahan tentera. Ironinya, pada tarikh yang sama 49 tahun sebelum itu iaitu pada 10 Mei 1969, PRU-3 telah berlangsung yang mana keputusannya telah mencetuskan konflik kaum yang terbesar dalam sejarah. Peristiwa rusuhan kaum pada 13 Mei 1969 sering dijadikan momokan mengenai kesan yang boleh berlaku jika jatuhnya kuasa

Melayu (dibaca: UMNO) atau jika kaum bukan Melayu melakukan tuntutan yang keterlaluan (Muhamad Takiyudin Ismail & Muhamad Nadzri Mohamed Noor, 2018). Pemautan terhadap memori rusuhan kaum berdarah yang berlaku hampir 50 tahun sebelum itu merupakan strategi politik ketakutan yang paling kerap digunakan oleh UMNO dan lain-lain wadah konservatif Melayu.

Sebagai sebuah negara multi-etnik dengan masyarakat yang terpecah, cabaran utama dalam amalan demokrasi di negara ini ialah mewujudkan pemerintahan yang aman, stabil serta bebas daripada ancaman konflik inter-etnik. Sejak peristiwa 13 Mei 1969, momokan tentang konflik kaum tersebut sentiasa membayangi setiap pilihan raya umum sehingga membentuk satu mitos bahawa UMNO sama sekali tidak boleh dikalahkan demi kepentingan Melayu khususnya dan kestabilan negara secara amnya. Naratif tersebut telah membantu untuk mengabsahkan dominasi UMNO di dalam kerajaan Barisan Nasional kerana dominasi UMNO dianggap sinonim dengan ketuanan Melayu. Strategi kempen Barisan Nasional dalam pilihan raya umum lazimnya berteraskan politik ketakutan, terutamanya apabila ia menghadapi cabaran yang kuat daripada gabungan parti-parti oposisi. Strategi tersebut telah berjaya menimbulkan ketakutan di kalangan sebahagian besar pengundi-pengundi Melayu pada PRU tahun 1990 dan 2013, dan di kalangan pengundi-pengundi bukan Melayu pada PRU tahun 1999. Secara amnya, UMNO akan membangkitkan ketakutan di kalangan orang Melayu tentang risiko kehilangan kuasa politik Melayu. MCA, GERAKAN dan MIC pula akan mengimbau memori 13 Mei di kalangan masyarakat bukan Melayu bagi menimbulkan kekhawatiran tentang risiko kekacauan dan pertumpahan darah sekiranya kuasa politik Melayu tergugat.

Keputusan PRU-14 pada 9 Mei 2018 dan peralihan kuasa secara aman kepada Pakatan Harapan pada 10 Mei telah membenamkan mitos 13 Mei. Fenomena ini membangkitkan keperluan bagi menganalisis dinamika politik multi-etnik di Malaysia sebelum dan selepas PRU-14. Artikel ini menumpukan kepada Barisan Nasional dan Pakatan Harapan sebagai subjek berdasarkan konteks PRU-14. Ia menghujahkan bahawa kekalahan Barisan Nasional pada PRU-14 menyerlahkan kegagalan sistemik (*systemic failure*) Barisan Nasional. Barisan Nasional akhirnya gagal mengekalkan *first mover advantage* dan status quo yang dimilikinya sebagai wadah permuafakatan multi-etnik yang mewakili kemajmukan masyarakat Malaysia.

Formula konsosiasionalisme yang seringkali dianggap sebagai teras kemampunan Perikatan dan Barisan Nasional selama 61 tahun telah kehilangan kuasa saktinya.

Berakhirnya Konsosiasionalisme ala-Barisan Nasional

Sejak sebelum merdeka, perkongsian kuasa inter-etnik dalam sistem demokrasi negara ini dicapai melalui strategi makro-politik yang dipanggil konsosiasionalisme. Teori konsosiasionalisme telah dipopularkan oleh Arend Lijphart berdasarkan kajian beliau tentang ciri-ciri permuafakatan dan perkongsian kuasa di beberapa buah negara demokratik. Menurut Lijphart, kaedah terbaik untuk mewujudkan kestabilan dan keamanan di negara-negara pluralistik ialah melalui kerjasama elit. Sejak setengah abad yang lalu, pendekatan konsosiasional sering diangkat sebagai strategi makro-politik terbaik dalam sesebuah sistem demokrasi bagi menjamin kestabilan inter-etnik dalam negara pluralistik. Lijphart meyakini bahawa terdapat “*strong scholarly consensus*” yang menyokong pewujudan model konsosiasional di dalam masyarakat yang terpecah. Namun begitu, dakwaan wujudnya konsensus para sarjana tersebut dianggap keterlaluan kerana terdapat ramai pengkaji yang telah mengkritik pelbagai kelemahan konsosiasionalisme (Selway & Templeman, 2012).

Konsosiasionalisme memperakui kesignifikanan etnisiti dalam politik dengan mengangkat parti-parti berasaskan kaum untuk menjadi blok-blok binaan utama yang mendominasi sistem politik. Menurut Nidzam Sulaiman (2006), pendekatan etnik yang mendominasi politik Malaysia meletakkan etnik sebagai angkubah utama dalam mempengaruhi perkembangan politik. Di dalam negara-negara yang mempunyai masyarakat majmuk yang terpecah seperti Malaysia, rasa kesetiaan etnik dan sentimen primordial merupakan alat yang paling berkesan untuk meraih sokongan politik berbanding penggunaan isu-isu lain (Reilly 2006).

Mengikut Lijphart (1977), terdapat empat prinsip utama dalam amalan konsosiasionalisme. Prinsip-prinsip tersebut ialah kerjasama antara elit setiap kumpulan melalui sebuah koalisi perdana (*grand coalition*); perwakilan berkadar (*proportional representation*) yang menentukan nisbah pengagihan wakil-wakil, lantikan dan peruntukan; autonomi kumpulan dalam mengendalikan isu dan kepentingan setiap kelompok secara eksklusif; dan kuasa veto oleh kumpulan minoriti sama ada secara formal atau informal. Sejak Merdeka, demokrasi konsosiasional yang agak menepati prinsip-prinsip yang digariskan oleh

Lijphart telah berjalan di Malaysia antara tahun 1957 sehingga tahun 1969 (Noor Sulastry Yurni Ahmad, 2014). Pada waktu itu, parti-parti dalam Perikatan bermuafakat atas prinsip *quid pro quo* dan tawar-menawar, sehingga membolehkan Perikatan mencapai kemenangan dalam tiga pilihan raya umum dalam tempoh masa tersebut.

Apabila ancaman konfrantasi dari Indonesia berakhir dan Singapura dikeluarkan dari Malaysia pada tahun 1965, Malaysia kehilangan ancaman luar yang mampu menyatupadukan rakyat. Menjelang tahun 1969, dasar *laissez faire* oleh Tunku Abdul Rahman gagal memuaskan hati pelbagai segmen dalam masyarakat di mana permasalahan dalam pembahagian sosio-ekonomi dari segi sumber kewangan, peluang perniagaan, kedudukan bahasa dan kebudayaan menunjukkan kelemahan kerajaan Perikatan. Tragedi 13 Mei 1969 telah menjadi pengubah permainan (*game changer*) yang menyebabkan amalan konsosiasionalisme yang diamalkan oleh kerajaan mengalami perubahan. Mauzy (1993) memberikan gelaran konsosiasionalisme paksaan (*coercive consociationalism*) bagi menjelaskan amalan perkongsian kuasa yang wujud dalam Barisan Nasional yang menggantikan Perikatan. Konsosiasionalisme paksaan diberi legitimasi bagi menjamin kesinambungan dominasi Melayu melalui UMNO dengan menggunakan rasional kestabilan politik. Jika Barisan Nasional menjadi platform dominasi Melayu dalam bidang politik, Dasar Ekonomi Baru pula menjadi asas pengukuhan kedudukan istimewa orang Melayu dalam bidang ekonomi. Menjelang tahun 1980-an, amalan pemusatan kuasa oleh Dr Mahathir menjadikan amalan konsosiasionalisme paksaan tersebut menjadi semakin mengukuh.

Kejayaan Barisan Nasional dalam mengekalkan hegemoni kekuasaannya selama lebih lima dekad akhirnya terhakis pada tahun 2008. Barisan Nasional telah kalah di lima buah negeri di samping kehilangan majoriti dua pertiga di Parlimen, yang dianggap sebagai piawai kemenangan bagi Barisan Nasional. Selain faktor-faktor sosio-ekonomi dan kelemahan kepimpinan Abdullah Badawi, keputusan yang mengejutkan itu adalah disebabkan oleh kegagalan Barisan Nasional dalam mempertahankan kelebihannya sebagai sebuah koalisi multi-etnik. Alihan undi berlaku dengan tinggi di kalangan pengundi Cina dan India sebagai protes kepada UMNO yang dilihat terlalu dominan dan bongkak. Parti-parti komponen yang lain iaitu MCA, GERAKAN dan MIC pula dianggap gagal membela kepentingan kaum Cina dan India. Sejak beberapa tahun sebelum PRU-12, UMNO dilihat semakin bersikap agresif terhadap kaum minoriti. Pada tahun 2006, Ketua Pemuda UMNO Hishammuddin Hussein telah

menghunos keris sewaktu berucap di dalam Perhimpunan Agung UMNO sehingga ditafsirkan sebagai satu mesej provokasi kepada kaum bukan Melayu (Muda Mohd Noor, 2006). Keberkesanan gerakan Hindu Rights Action Force (HINDRAF) yang menggunakan sentimen hak minoriti pada tahun 2007 telah mencetuskan protes di kalangan kaum India terhadap kerajaan Barisan Nasional. Ketidakpuasan hati terjadi kerana Malaysia telah lama mengeneipkan konsep perkongsian kuasa antara kaum yang sejati dan menggantikannya dengan dominasi Melayu melalui Barisan Nasional (Reilly, 2018, Hamdan, 2018).

Walaupun kebanyakan sarjana menyatakan bahawa Malaysia tergolong dalam kalangan negara yang mengamalkan demokrasi konsosiasional, Horowitz (2014) telah menolak pandangan tersebut. Menurut Horowitz, "*Malaysia had no grand coalition, no minority veto, no proportionality*" yang mana pada pandangan beliau "*Malaysia...was repeatedly misclassified as consociational.*" Kerelevanan model konsosiasional di Asia Tenggara pada hari ini turut dipertikaikan oleh Weiss (2013) walaupun konsosiasionalisme telah bertapak di negara ini sebagai yang paling awal di rantau Asia Tenggara. Bagi Weiss, semenjak awal 1970-an, adalah lebih tepat untuk memanggil amalan di Malaysia dengan istilah perkongsian kuasa berteraskan kawalan berbanding konsosiasional. Namun begitu, kewujudan ketara politik perkauman, politik koalisi yang didominasi elit serta kekangan ke atas kebebasan rakyat menyebabkan kerangka politik Malaysia dicop sebagai konsosiasional.

Dalam PRU-13 pada bulan Mei 2013, Barisan Nasional telah kalah dari segi undi popular di seluruh negara kepada Pakatan Rakyat walaupun ia masih berjaya mengekalkan kuasa di Putrajaya. Kecacatan model konsosiasional Barisan Nasional semakin terserlah dengan keputusan PRU-13 dan tiada petanda yang ia kembali pulih (Saravanamuttu, 2015). Politik gabungan di Malaysia tidak lagi dapat digambarkan dengan menggunakan kerangka konsosiasional yang dibina oleh Lijphart. Menurut Saravanamuttu, kerelevanan model konsosiasional di Malaysia adalah tercabar akibat faktor-faktor kelas, ekonomi politik dan politikal Islam di negara ini. Fenomena tersebut turut berlaku di kebanyakan negara Asia Pasifik yang lain, di mana negara-negara yang baharu melepasi konflik telah turut meninggalkan konsosiasionalisme. Keberkesanan parti-parti berteraskan kaum telah pudar daya tarikannya di kalangan pengamal-pengamal demokrasi di rantau Asia Pasifik.

Dalam PRU-14 pada 9 Mei 2018, rakyat Malaysia akhirnya menamatkan era pemerintahan rejim konsosiasional apabila Barisan Nasional dilihat tidak lagi boleh diharap

untuk menjalankan pentadbiran yang berintegriti dan bersih. Najib Razak berusaha untuk berpaut dengan kawalan kuasa yang dimilikinya sebagai Perdana Menteri walaupun beliau bergelut dengan skandal 1Malaysia Development Berhad (1MDB) dan pelbagai isu integriti yang lain. Beliau telah mengheret Barisan Nasional ke jurang kekalahan akibat kegagalan sistemik (*systemic failure*) Barisan Nasional dalam mengekang amalan rasuah dan salahguna kuasa di kalangan *cartel of elites*. Menurut Nadzri (2018), terdapat empat faktor utama yang menyumbang kepada kejatuhan Barisan Nasional iaitu:

- a) kewujudan satu gerakan oposisi yang berwibawa dan lebih kuat dengan kemasukan Dr Mahathir, BERSATU dan WARISAN;
- b) keretakan di kalangan elit pemerintah;
- c) kewujudan isu-isu negatif berkenaan pentadbiran Najib Razak yang memberi kesan besar kepada masyarakat; dan
- d) kemajuan teknologi informasi dan komunikasi (ICT) yang membantu kebangkitan masyarakat digital yang lebih partisipatif.

Barisan Nasional bukan sahaja gagal mengembalikan sokongan masyarakat bukan Melayu yang telah terjejas sejak tahun 2008, malah ia telah ditolak dengan jelas oleh majoriti pengundi Melayu dari segmen pengundi bandar, kelas pertengahan dan pengundi muda. Kerapuhan model konsosiasional Barisan Nasional akhirnya terserlah apabila ia kehilangan kuasa. Dalam masa beberapa minggu sahaja selepas kekalahan dalam PRU-14, satu demi satu parti komponen Barisan Nasional meninggalkan koalisi tersebut. Akhirnya keanggotaan Barisan Nasional kembali kepada zaman Perikatan iaitu hanya dianggotai oleh UMNO, MCA dan MIC. Dalam masa yang sama, fenomena wakil-wakil rakyat melompat parti dari UMNO kepada parti-parti Pakatan Harapan terutamanya BERSATU turut meletakkan masa depan UMNO menjadi semakin kelam.

Pakatan Harapan dan Kerangka Centripetalisme

Beberapa permasalahan dalam amalan konsosiasional terutamanya dalam era gelombang pendemokrasian yang berlaku pada tahun 1990-an menyebabkan timbulnya keperluan kepada satu model alternatif bagi konsosiasionalisme yang dinamakan centripetalisme. Menurut Sisk (1995), centripetal adalah satu keadaan di mana wujudnya daya yang menarik parti-parti politik

yang bertentangan ideologi dan yang berada di hujung kanan atau kiri spektrum politik untuk bergerak ke arah tapak tengah (*middle ground*). Pengukuhan tapak tengah memerlukan parti-parti yang terlibat untuk bersederhana dalam idealisme dan pendekatan serta menghasilkan dasar-dasar dengan cara berkompromi.

Antara sarjana penting yang mempromosi teori centripetalisme ialah Donald Horowitz dan Benjamin Reilly. Horowitz (1991) dan Hamdan (2019) berpendapat kaedah untuk memperkukuh sikap kesederhanaan di dalam masyarakat majmuk yang terpecah ialah dengan menambah dan memperkasa parti-parti multi-etnik. Sekiranya ini dapat dilakukan, ia akan menggalakkan proses akomodasi di kalangan kumpulan-kumpulan kaum yang terpecah. Menurut Horowitz (2014), masalah terbesar sistem demokrasi dalam masyarakat majmuk ialah dominasi kaum majoriti ke atas kaum minoriti. Untuk mengatasi masalah ini terdapat dua kaedah yang lazimnya digunakan agar kepentingan semua kaum dapat dipelihara. Dua pendekatan tersebut ialah konsosiasionalisme dan centripetalisme.

Pengamal konsosiasionalisme menyelesaikan masalah tersebut dengan cara membentuk sebuah kerajaan yang berteraskan beberapa jaminan yang dipersetujui iaitu perwakilan berkadar mengikut kaum dan kuasa veto yang diberikan kepada pihak minoriti. Menurut Horowitz, centripetalisme bukan bermakna penghapusan rejim yang dibina melalui permuafakatan secara konsosiasional. Sebaliknya, ia lebih mengutamakan usaha untuk mencipta insentif-insentif supaya golongan moderat dapat berkompromi dalam mengurus tuntutan dan konflik antara kaum. Antara institusi yang penting yang perlu dilahirkan sebagai insentif dalam centripetalisme ialah parti dan koalisi yang bersifat multi-etnik.

Orientasi centripetalisme lebih mengarah kepada mencairkan elemen-elemen perkauman dalam budaya dan amalan politik. Parti-parti politik didesak supaya lebih kompetitif untuk menarik sokongan pelbagai kaum dengan memperjuangkan kepentingan-kepentingan yang bersifat multi-etnik. Mengikut kaedah centripetalisme, perwakilan berkadar mengikut kaum sepertimana yang dianjurkan oleh konsosiasionalisme tidak semestinya diperlukan dalam sistem demokrasi di kalangan masyarakat majmuk. Centripetalisme menitik beratkan kepentingan institusi-institusi yang boleh menggalakkan kerjasama dan integrasi antara kaum. Institusi pilihan raya seharusnya direkabentuk supaya menggalakkan pengundian merentasi etnik (*cross ethnic voting*). Jika ini boleh dilakukan, lama-kelamaan konsep

perwakilan berkadar mengikut kaum menjadi tidak relevan kerana proses depolitisasi kaum telah berlaku.

Pergerakan ke arah orientasi centripetalisme di kalangan parti-parti oposisi di Malaysia bermula dengan peristiwa Reformasi pada tahun 1998. Sebagai natijah daripada peristiwa tersebut, parti-parti oposisi telah bersatu suara untuk membicarakan isu-isu universal seperti keadilan, penyalahgunaan kuasa, transparensi, kebebasan media, hak asasi manusia dan lain-lain. Menjelang PRU-10 pada tahun 1999, PAS dan DAP telah digabungkan buat pertama kali di dalam Barisan Alternatif bersama-sama dengan KEADILAN yang baharu ditubuhkan. Namun begitu, Barisan Alternatif gagal bertahan lama selepas kekalahan oposisi pada PRU-10 apabila konflik ideologi antara PAS dan DAP menjadi tidak terkawal.

Selepas tahun 2004, kekalahan besar parti-parti oposisi dalam PRU-11 mencetuskan semula kesedaran di kalangan pimpinan mereka tentang keperluan untuk bekerjasama kembali sekurang-kurangnya melalui kaedah *electoral pact*. Menjelang PRU-12, kerjasama oposisi itu dapat digerakkan dengan Anwar Ibrahim menjadi moderator antara PAS dan DAP. Pencapaian luar dugaan yang diperolehi oleh parti-parti oposisi pada PRU-12 memberikan insentif baharu kepada parti-parti oposisi untuk menjadi lebih moderat dan bergabung di dalam koalisi baharu yang dinamakan Pakatan Rakyat. Keputusan PRU-12 juga telah menyebabkan Barisan Nasional semakin meninggalkan tapak tengah yang merupakan posisi tradisinya lantas memberikan kesempatan kepada Pakatan Rakyat untuk mengambil alih kedudukan tersebut.

Reilly (2011) berpendapat bahawa perubahan politik di Malaysia pasca 2008 menunjukkan perubahan yang jelas ke arah model centripetalisme yang bersifat multi-etnik dan kompetitif. PRU-12 merupakan titik perubahan yang signifikan kerana pengundian merentasi etnik yang diperolehi oleh parti-parti oposisi telah meningkat dengan ketara. Ia menyebabkan KEADILAN, iaitu sebuah parti multi-etnik yang paling junior di kalangan parti-parti oposisi muncul sebagai parti kedua terbesar di dalam Parlimen. PRU-12 juga telah melahirkan Pakatan Rakyat yang menjadi alternatif kepada Barisan Nasional dan membuka jalan kepada permulaan sistem dua koalisi dalam politik Malaysia (Saravanamuttu, 2012; Hamdan, 2018).

Perpecahan Pakatan Rakyat pada tahun 2015 memberi pengajaran kepada oposisi bahawa hanya parti-parti yang mendukung elemen *centrist* dan progresif yang mampu bertahan

dalam koalisi yang bersifat centripetal. Pakatan Rakyat terubur apabila kelompok konservatif dalam PAS kembali menguasai parti Islam tersebut dan menganjak haluan politik PAS kembali ke kanan. Penubuhan Pakatan Harapan oleh KEADILAN, DAP dan AMANAH pada September 2015 telah mengambil kira keperluan untuk sentiasa mengambil pendekatan moderat dan bermuafakat. Penyertaan BERSATU yang dipimpin oleh Dr Mahathir ke dalam Pakatan Harapan pada tahun 2017 merupakan *game changer* yang merencanakan politik oposisi menjelang PRU-14.

Adakah Pakatan Harapan menepati ciri-ciri sebuah koalisi yang menggunakan kerangka politik centripetalisme? Walaupun ada penganalisis yang menganggap bahawa Pakatan Harapan, sebagaimana Barisan Nasional, berdiri di atas konsosiasionalisme, kajian ini menghujahkan bahawa Pakatan Harapan lebih menghampiri semangat dan kerangka centripetalisme berbanding konsosiasionalisme. Kedua-dua teori mempunyai hujah dan merit yang tersendiri dan tidak dinafikan bahawa konsosiasionalisme telah memberi sumbangan yang besar kepada kestabilan politik dan pembinaan sistem demokrasi di negara ini. Centripetalisme, sebagaimana juga konsosiasionalisme, tidak mungkin dapat dipraktikkan bulat-bulat sebagaimana yang dianjurkan oleh Horowitz atau Reilly. Malaysia mempunyai keunikannya yang tersendiri dari segi budaya politik, sistem pilihan raya, sistem federalisme dan sistem Raja Berperlembagaan yang menyebabkan amalan centripetalisme di negara ini berbeza dengan negara-negara lain.

Walaupun Pakatan Harapan mempunyai beberapa ciri persamaan dengan Barisan Nasional, kajian mendapati bahawa Pakatan Harapan tidak beroperasi dengan kerangka konsosiasionalisme. Oleh yang demikian, model alternatif iaitu centripetalisme dianggap lebih sesuai untuk menjelaskan strategi makro-politik Pakatan Harapan berdasarkan faktor-faktor berikut:

- a) Koalisi perdana (*grand coalition*) dalam Pakatan Harapan merupakan gabungan parti-parti yang berlainan ideologi. Ia tidak beroperasi sebagai sebuah *cartel of elites* di mana parti-parti perkauman mewakili kumpulan-kumpulan etnik.
- b) Perwakilan berkadar yang mencerminkan komposisi kaum bukan elemen utama dalam pembahagian kerusi di kalangan komponen Pakatan Harapan.
- c) Di dalam Pakatan Harapan, KEADILAN, DAP dan AMANAH mengaku sebagai parti-parti multi-etnik dan adalah lebih dominan dari segi representasi

di dalam Parlimen dan Dewan Undangan Negeri berbanding parti yang berteraskan kaum Melayu iaitu BERSATU.

- d) Setiap parti adalah setara tanpa adanya sebuah parti dominan yang jelas. Walaupun DAP dianggap sebagai parti yang berteraskan kaum minoriti, ia menikmati kedudukan setara dengan parti-parti lain.
- e) Pakatan Harapan boleh dianggap sebagai *a coalition of commitment* yang dibentuk melalui *coalitional capital* yang terkumpul melalui sejarah perjuangan oposisi yang memakan masa yang lama. Komitmen tersebut diperkukuh dengan timbulnya keperluan untuk berkongsi kuasa.
- f) Pemimpin-pemimpin politik dalam Pakatan Harapan mempunyai lebih dorongan untuk menonjolkan imej pan-etnik, moderat dan integratif dengan melakukan aktiviti-aktiviti rentas-etnik.

Kerajaan Pakatan Harapan dan Cabaran Baharu

Keputusan Pakatan Harapan untuk menerima kemasukan sebuah parti berteraskan kaum iaitu BERSATU pada tahun 2017 adalah manifestasi sukarnya menghakis elemen konsosiasionalisme dalam realiti politik di Malaysia. Keputusan tersebut dibuat untuk merungkaikan masalah Pakatan Harapan dalam meraih undi kaum Melayu yang selama ini didominasi oleh UMNO dan PAS. Satu lagi sebab yang utama ialah Pakatan Harapan menghadapi masalah vakum kepimpinan setelah Anwar Ibrahim dipenjarakan pada Februari 2015. Walaupun KEADILAN, DAP dan AMANAH telah mengisytiharkan untuk mengangkat Anwar Ibrahim sebagai Perdana Menteri pada 22 September 2015 (tarikh Pakatan Harapan dibentuk), Anwar Ibrahim sendiri tidak dapat meneruskan peranannya sebagai *coalition manager* sebagaimana sewaktu era Pakatan Rakyat. Satu-satunya tokoh yang boleh mengisi vakum kepimpinan tersebut ialah Dr Mahathir yang menunjukkan stamina politik yang luarbiasa walaupun sudah berusia 93 tahun. Selain daripada berperanan sebagai ikon kepada Pakatan Harapan, Dr Mahathir berusaha membentuk beberapa konsensus yang penting di dalam Pakatan Harapan bagi membina kredibiliti koalisi tersebut. Antara konsensus tersebut ialah pembentukan struktur kepimpinan Pakatan Harapan yang jelas di peringkat pusat dan negeri-negeri dan penggunaan satu logo sahaja dalam pilihan raya.

Persoalan yang paling rumit ialah menentukan siapakah yang akan menjadi Perdana Menteri di bawah Pakatan Harapan. Sebagai satu bentuk kompromi, Konvensyen Pakatan Harapan pada 7 Januari 2018 telah menamakan Dr Mahathir sebagai calon Perdana Menteri ketujuh dan Dr Wan Azizah sebagai Timbalan Perdana Menteri. Penamaan itu disertakan dengan janji bahawa Anwar Ibrahim akan mengambil alih jawatan Perdana Menteri daripada Dr Mahathir selepas satu tempoh yang munasabah. Pengangkatan Dr Mahathir sebagai calon Perdana Menteri bersama-sama dengan syarat-syarat yang disebut di atas telah melalui proses tawar-menawar yang panjang. KEADILAN, DAP dan AMANAH bersikap berhati-hati kerana tidak mahu Dr Mahathir kembali kepada gaya autoritarian yang diamalkannya sewaktu beliau memimpin Barisan Nasional dan kerajaan pada suatu masa dulu.

Menurut Welsh (2018), setelah mencapai kemenangan dalam PRU-14, Pakatan Harapan akan terus berdepan dengan cabaran untuk membina kepercayaan dalaman sesama mereka, yang telah diasak secara mendadak melalui kepercayaan yang diberikan oleh rakyat terbanyak kepada mereka. Formula yang dipakai dalam koalisi Pakatan Harapan adalah amat berbeza dengan Barisan Nasional di mana terdapat kesamarataan yang lebih di kalangan sesama parti komponen dan bukannya dominasi oleh satu parti sebagaimana yang dinikmati oleh UMNO. KEADILAN muncul sebagai parti yang memenangi kerusi parlimen paling banyak dengan 49 kerusi dan diikuti oleh DAP dengan 42 kerusi. BERSATU dan AMANAH memenangi 13 dan 11 kerusi sahaja, manakala WARISAN yang dianggap sebagai rakan yang bersekutu dengan Pakatan Harapan memenangi 9 kerusi. Menurut Hamdan (2020), kekuatan angka yang dimiliki oleh KEADILAN, iaitu sebuah parti yang dianggap parti multi-etnik sejati, sudah pasti akan memberikan kelebihan kepada agenda *multi-racialism* yang sejajar dengan kerangka centripetalisme.

Pakatan Harapan telah mengeluarkan manifesto PRU-14 yang menjanjikan pelbagai reformasi institusi yang selaras dengan aspirasi politik baharu. Kerajaan baharu berdepan dengan jangkaan yang tinggi daripada masyarakat Malaysia terutamanya untuk mengekalkan kestabilan politik, memulihkan semula ekonomi dan membuat reformasi dalam pelbagai aspek pentadbiran. Antara bidang-bidang perubahan politik yang perlu dilakukan ialah reformasi undang-undang, memperkukuhkan mekanisme semak dan imbang dalam cabang-cabang kerajaan, mempertingkatkan integriti dan kecekapan urustadbir, mengurangkan rasuah, reformasi pilihan raya, memperbaiki hubungan etnik, menambah baik pentadbiran agama, mempertahankan hak asasi manusia, membina semula sistem pendidikan dan pelbagai bidang

lagi yang sifatnya amat dinamik. Pimpinan kerajaan Pakatan Harapan menghadapi cabaran berat untuk menentukan urutan keutamaan dalam menjalankan agenda reformasinya dan perlu bersedia untuk berdepan dengan tentangan sama ada dari dalam atau luar sistem politik.

Kajian tentang kerelevanan teori centripetalisme di Malaysia perlu dilanjutkan dengan menganalisis perkembangan Pakatan Harapan serta aplikasi centripetalisme dalam agenda reformasi institusi yang dijanjikan oleh Pakatan Harapan. Salah satu bidang reformasi institusi yang harus ditumpukan ialah berkenaan sistem pilihan raya. Perubahan sistem pilihan raya adalah salah satu rekabentuk institusional (*institutional design*) yang perlu dilakukan dalam menjayakan politik centripetalisme. Strategi asas bagi centripetalisme ialah dengan memberi galakan dan insentif supaya parti-parti politik dan ahli-ahli politik bersederhana dalam polisi dan tindakan. Kadangkala centripetalisme turut dipanggil dengan nama pendekatan integratif (*integrative approach*) atau pendekatan insentif (*incentives approach*) (McCulloch, 2013). Ia menganjurkan supaya sistem dan peraturan pilihan raya direkabentuk dengan tujuan memberi tekanan dan galakan kepada pemimpin-pemimpin politik untuk menarik pengundi-pengundi yang merentasi etnik.

Untuk menarik sokongan daripada kumpulan-kumpulan etnik yang berlainan, ahli-ahli politik terpaksa menonjolkan imej yang sederhana, mudah bekerjasama dan berkompromi. Menurut Horowitz (1990), oleh kerana kecenderungan ke arah ekstremisme adalah tinggi di tempat-tempat yang mempunyai masyarakat terpecah, maka ahli-ahli politik wajib diberi galakan supaya sikap kesederhanaan mereka menjadi berbaloi. Penerapan unsur-unsur centripetalisme termasuk dalam sistem pilihan raya di Malaysia pastinya memerlukan penyesuaian dengan budaya dan lanskap politik Malaysia. Kesemua itu memerlukan kajian yang lebih mendalam dan spesifik bagi mengembangkan pendekatan centripetalisme untuk menjadi suatu praktis politik yang dominan di negara ini.

KESIMPULAN

Perbincangan di atas telah menghuraikan fenomena pertukaran rejim dalam PRU-14 dengan menyoroti dua pendekatan makro-politik yang berkaitan iaitu konsosiasionalisme dan centripetalisme. Daripada perbincangan tersebut, dapat disimpulkan bahawa zaman kegemilangan konsosiasionalisme telah berakhir dengan kekalahan Barisan Nasional pada PRU-14. Kelemahan sistemik dalam model konsosiasionalisme paksaan ala-Barisan Nasional

telah menyebabkan urustadbir kekayaan negara diselubungi dengan amalan rasuah dan salahguna kuasa yang mencapai kemuncaknya dengan skandal 1MDB. Akibatnya, majoriti pengundi termasuk segmen pengundi Melayu yang terdedah dengan pelbagai maklumat semasa telah menghukum UMNO dan Barisan Nasional dalam PRU-14.

Keutuhan model konsosiasionalisme Barisan Nasional seterusnya diuji apabila elit politik di dalam koalisi tersebut mula merasai realiti kehilangan kuasa. Parti-parti komponen Barisan Nasional termasuk GERAKAN dan parti-parti di Malaysia Timur bertindak meninggalkan koalisi itu manakala perbuatan lompat parti secara berkumpulan oleh wakil-wakil rakyat UMNO ke BERSATU telah memberi pukulan keras kepada UMNO. Walau bagaimanapun, kekalahan Barisan Nasional tidak bermakna yang konsosiasionalisme tidak mungkin bangkit kembali dalam bentuk baharu. Pendekatan kaum masih merupakan pendekatan yang popular dalam politik Malaysia dan trend peningkatan politik etno-agama berlaku dengan hebat pasca PRU-14. Fenomena kebangkitan golongan berhaluan kanan dan politik perkauman di banyak negara pada masa ini turut menjanjikan prospek kebangkitan semula politik konsosiasional di Malaysia.

Pakatan Harapan, sebagai sebuah koalisi yang baharu, mempunyai cabaran yang besar untuk melakukan peralihan peranan daripada oposisi kepada pemerintah melalui kaedah perkongsian kuasa. Pengalaman Pakatan Rakyat sejak tahun 2008 menunjukkan bahawa Pakatan Rakyat dan Pakatan Harapan mempunyai pendekatan makro-politik yang berbeza dengan Barisan Nasional. Walaupun tidak sepenuhnya menepati apa yang dihuraikan dalam kajian tentang teori centripetalisme, Pakatan Harapan mempunyai potensi untuk menerapkan pendekatan centripetalisme dalam amalan politik dan dasar-dasar pemerintahannya. Pakatan Harapan mesti berupaya menampilkan agenda *centrist* dan moderat sebagai idea yang dominan dalam politik Malaysia bagi mencairkan elemen perkauman dalam sistem politik. Namun begitu, dalam masa yang sama ia harus melakukan pelbagai reformasi institusi yang telah dijanjikannya sebelum PRU-14 bagi memenuhi harapan tinggi yang diletakkan oleh rakyat Malaysia kepada Pakatan Harapan.

Rujukan

Hamdan Mohd Salleh. (2020). Selangor: Keadilan & Oposisi ke Putrajaya. Dlm. *PRU ke-14 Isu dan Cabaran Malaysia Baharu*. Penerbit UM.

- Hamdan Mohd Salleh. (2020). 656 Hari di Bawah Pakatan Harapan. Dlm *Khianat: Tumbangnya Kerajaan Pilihan Rakyat*. IDE.
- Hamdan Mohd Salleh. (2020). Api Dalam Sekam. Dlm *Khianat: Tumbangnya Kerajaan Pilihan Rakyat*. IDE.
- Hamdan Mohd Salleh. (2020). *KEADILAN Dalam Oposisi, Senarai Artikel Terpilih*. PAU.
- Hamdan M Salleh. (2018). Parti KEADILAN Rakyat Sebagai Parti Oposisi dalam Amalan Demokrasi di Malaysia. Dlm Amer Saifude Ghazali, Zulkanain Abdul Rahman & Rosmadi Fauzi. *Merentasi Sempadan yang Melewati Zaman*. Penerbit Universiti Malaya.
- Horowitz D. L. (1990). Making Moderation Pay: The Comparative Politics of Ethnic Conflict Management. Dlm Montville, J. (pnyt.). *Conflict and Peacemaking in Multi-ethnic Societies*. Lexington Books.
- Horowitz, D. L. (1991). *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*. University of California Press.
- Horowitz, D. L. (2014). Ethnic power sharing: three big problems. *Journal of Democracy*, 25(2), 5-20.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. Yale University Press.
- Mauzy, D. K. (1993). Malaysia: Malay Political Hegemony and Coercive Consociationalism. Dlm McGarry J. & O'Leary B. (pnyt.). *The Politics of Ethnic Conflict Regulation*. Routledge
- McCulloch, A. (2013). Does moderation pay? Centripetalism in deeply divided societies. *Ethnopolitics*, 12(2), 111-132.
- Muda Mohd Noor. (26 Ogos 2006). Hishammuddin minta isu hunus keris dilupakan. *MalaysiaKini*. <http://www.malaysiakini.com>. (Akses 1 Ogos 2018)
- Muhamad Takiyudin Ismail & Muhamad Nadzri Mohamed Noor. (2018). Revolusi senyap 9 Mei 2018. *Jebat: Malaysian Journal of History, Politics and Strategic Studies*, 45(2), 161-185.
- Nadzri, M. M. N. (2018). The 14th general election, the fall of Barisan Nasional, and political development in Malaysia, 1957-2018. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 37(3), 139-171.
- Nidzam Sulaiman. (2006). *Pakatan dalam Politik Sarawak*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Noor Sulastry Yurni Ahmad. (2014). *Hegemoni budaya politik Melayu*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Reilly, B. (2006). *Democracy and Diversity: Political Engineering in the Asia Pacific*. Oxford University Press
- Reilly, B. (2011). Political Reform and the Demise of Consociationalism in South East Asia. Dlm Croissant A. & Bunte, M. (pnyt.). *The Crisis of Democratic Governance in South East Asia*. Palgrave Macmillan.

- Reilly, B. (2018). *Inclusion and power-sharing in Pacific Asia: From consociationalism to centripetalism*. Kertas kerja yang dibentangkan di dalam 25th World Congress of Political Science Association, Brisbane, 21-25 Julai 2018.
- Saravanamuttu, J. (2015). Power Sharing Politics and the Electoral Impasse in GE13. Dlm Saravanamuttu, J., Lee, H.G. & Mohamed Nawab Mohamed Osman (pnyt.). *Coalitions in Collision: Malaysia's 13th General Elections*. Strategic Information and Research Development Centre.
- Saravanamuttu, J. (2012). Twin coalition politics in Malaysia since 2008: A path dependent framing and analysis. *Contemporary Southeast Asia*, 34(1), 101-127.
- Selway, J. & Templeman, K. (2012). The myth of consociationalism? Conflict reduction in divided societies. *Comparative Political Studies*, 45(12), 1542-1571.
- Shaharuddin Baddaruddin. (2016). *Masyarakat Madani dan Politik*. IDE.
- Sisk, T. D. (1995). *Democratization in South Africa: The Elusive Social Contract*. Princeton University Press.
- Weiss, M. L. (2013). The consociational model in South East Asia: is it (still) relevant? *Taiwan Journal of Democracy*. Special Issue, 149-170.
- Welsh, B. (23 Mei 2018). Malaysia's political transformation(s): preliminary reflections. *New Mandala*. <http://www.newmandala.org>. (Akses 1 Ogos 2018)